

Haluukko nää revanssin?

Tutkielma eri kielimuotojen esiintymisestä Prätkähiiret-animaatiosarjassa

Laura Alamehtä

Kandidaatintutkielma

Humanististen tieteiden kandidaatti, suomen kieli ja suomalais-ugrilainen kielentutkimus

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Huhtikuu 2024

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä

Kandidaatintutkielma

Suomen kieli ja suomalais-ugrilainen kielentutkimus, suomen kieli

Laura Alamehtä

***Haluukko nää revanssin?* – Tutkielma eri kielimuotojen esiintymisestä Prätkähiiret-ohjelmassa**

Sivumäärät: 23

Tarkastelen tässä kandidaatintutkielmassa erilaisten kielimuotojen käyttöä Prätkähiiret-animaatiosarjassa. Kyseinen sarja on suunnattu lapsille ja nuorille, ja sitä esitettiin Suomessa MTV3-kanavalla vuosina 1994–1996 sekä uusintana vuosina 2007–2008.

Aineistonani on kolme Prätkähiiret-sarjan jaksoa. Olen kerännyt aineistoni kvalitatiivisesti valitsemalla kaikkien julkaistujen jaksosten joukosta ne jaksot, joissa kiinnostavia murrepiirteitä ja kielimuotoja esiintyy erityisen paljon.

Tavoitteenani on selvittää, millaisia kielimuotoja, kuten murteita ja murrevariantteja, sarjassa käytetään, minkälaiset hahmot käyttävät niitä, millainen kuva kielimuodoista ja niiden puhujista annetaan, sekä miten nämä mielikuvat luodaan. Tutkielmani kuuluu kansanlingvistiikan alaan, joka pohjautuu Dennis R. Prestonin tekemiin tutkimuksiin (ks. esim. 1982). Tärkeänä vertailupohjana käytän prestiisin käsitettä, jonka kautta peilaan ilmenneet havainnot.

En käyttänyt analyysissäni tai aineiston keruussa mitään tunnettua menetelmää tai metodia, vaan valitsin analysoitavat repliikit kvalitatiivisesti, jäsentelin ne Microsoft Access -ohjelmassa taulukoksi ja merkitsin jokaisesta piirteestä seuraavat seikat: esiintyvän piirteen tyyppi, onko kyseessä äänne-/muotorakenne/sanastoperäinen variantti, esiintyvän piirteen stereotyyppisyys, puhetilanne, jossa piirre esiintyy, puhuvan hahmon nimi sekä mahdollisesti muita huomioita. Tämän jälkeen valitsin kiinnostavimmat repliikit, jotka litteroin tekstiaineistoksi ja analysoin niistä löytyvät piirteet.

Aineistossa oli mielestäni nähtävillä selkeä jako prestiisimuotoja käyttävien päähenkilöiden ja muita kielimuotoja käyttävien sivuhahmojen välillä. Luokittelin prestiisimuodoiksi kirjakielen sekä Stadin slangin ja yleispuhekielen yhdistelmän. Ulkopuolelle jäivät muut murteelliset kielimuodot, jotka yhdistelivät esimerkiksi savolais- ja hämäläismurteiden piirteitä.

Avainsanat: kansanlingvistiikka (kansandialektologia), murteet, kieliaseenteet, prestiisi, stigma

Sisällys

1	Johdanto	4
2	Tutkimuksen teoreettinen tausta	5
2.1	Kansanlingvistiikka Suomessa	5
2.2	Kielellisten asenteiden tutkimus	6
2.3	Käsitteet	7
3	Tutkimuksen aineisto ja menetelmä	9
3.1	Aineiston keruu	9
3.2	Menetelmä	10
4	Aineiston analyysi	11
4.1	Prestiisimuodot	11
4.2	Stigmatisoituneet kielimuodot	14
5	Päätelmät ja lopuksi	17
	Lähteet	19

1 Johdanto

Tarkastelen kandidaatintutkielmassani Prätikähiiret-animaatiosarjan erilaisten kielimuotojen käyttöä. Sarjassa on kaksi selkeää prestiisimuotoa – eli parempana pidettyä kielimuotoa – jota sankarit ja älykkäämpinä esitetyt hahmot puhuvat, jolloin suurin osa muista hahmoista käyttää stereotyyppisiä murrevariantteja.

Vaikka murteisiin ja kieliasenteisiin liittyvää tutkimusta on tehty viime vuosikymmenen aikana paljon (ks. esim. Mielikäinen–Palander 2014; Räsänen–Palander 2015; Kurki 2021), murteidentutkimusta ei tietääkseni ole ennen tehty lasten- tai nuortenohjelmista, joten tutkielmani tarjoaa uusia ja kiinnostavia havaintoja murteiden käytöstä ja sen synnyttämistä mielikuvista jo lapsuudessa. Sen sijaan tutkielmia on tehty esimerkiksi murteiden käytöstä kaunokirjallisuudessa (Juutinen 2019) ja sarjakuvissa (Väisänen 2013).

Kieliasenteella tarkoitetaan suhtautumistapaa, joka ihmisillä on eri kielimuotoja ja/tai näiden käyttäjiä kohtaan. Kieliasenteet voivat kohdistua joko kieliin tai niiden alueellisiin tai sosiaalisiin murteisiin. (Kajala 1999: 46.)

Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

1. Millaisia kielimuotoja ja kielimuotojen eri aineksia sarjassa käytetään?
2. Millaiset hahmot käyttävät niitä?
3. Millainen kuva eri kielimuodoista ja niiden puhujista annetaan?
4. Miten nämä mielikuvat luodaan?

Aineistonani käytän YouTube-sivustolta löytyviä videotallenteita Prätikähiiret-animaatiosarjan jaksoista, jotka on valittu kvalitatiivisesti ja joista analysoitavat kohdat litteroitu tekstiaineistoksi. Sarjaa on esitetty Suomessa MTV3-kanavalla vuosina 1994–1996 sekä uusintana vuosina 2007–2008.

Hypoteesini on, että animaatiosarja käyttää stereotyyppisiä murrevariantteja typerinä esitettyjen hahmojen kielenkäytössä, mikä vaikuttaa osaltaan negatiivisiin mielikuviin heistä. Tämä on selkeästi nähtävissä sarjan useissa jaksoissa sankarillisten protagonistien ja muiden älykkäiden hahmojen käyttäessä prestiisimuotoja, jolloin sivuhahmot erottuvat puheessaan käyttämiensä muunlaisten kielimuotojen ja murrevarianttien vuoksi.

2 Tutkimuksen teoreettinen tausta

Tässä luvussa esittelen kansanlingvivistisen tutkimuksen taustaa (2.1) ja selvitän, millaista kansanlingvististä tutkimusta Suomessa on tehty. Esittelen myös sosiolingvistisen kielellisten asenteiden tutkimuksen (2.2) ja selvennän sen merkitystä tälle tutkielmalle. Alaluvussa 2.3. avaam vielä lyhyesti tutkielman kannalta tärkeimpiä käsitteitä.

2.1 Kansanlingvistiikka Suomessa

Kansanlingvistinen tutkimus tarkastelee maallikoiden eli ei-kielitieteilijöiden ja tavallisten kielenkäyttäjien käsityksiä ja asenteita kieleen liittyen, ja sen juuret ovat dialektologiassa ja sosiolingvistiikassa. Varhaiset 1930-, 1940- ja 1950-luvuilla Hollannissa ja Japanissa tehdyt sosiolingvistiikan ja murteiden tutkimukset (Rensink 1999; Weijnen 1999; Grootaers 1999) loivat pohjaa kansandialektologiaksi kutsutulle tutkimussuuntaukselle, josta kansanlingvistiikka sai alkunsa. (Palander 2010: 11–12.) Kansandialektologia alana keskittyy puolestaan murrehavaintojen ja -käsitysten tutkimiseen (Vaattovaara 2009: 32–33).

Kansanlingvistiikan voidaan katsoa varsinaisesti syntyneen Dennis R. Prestonin (ks. esim. 1982) tutkimusten myötä Yhdysvalloissa 1980-luvulla (Palander 2010: 12). Suomalaisessa kielentutkimuksessa se on kuitenkin suhteellisen nuori tieteenala, sillä Vaattovaara (2009: 27) katsoo kansanlingvistiikan rantautuneen Suomeen vasta 2000-luvun alussa.

Suomalaisessa kansanlingvistiikassa on tutkittu paljon maallikoiden kieleen liittyviä käsityksiä ja asenteita kieleen liittyen, ja kansandialektologian parissa tutkimusta ovat tehneet erityisesti Aila Mielikäinen ja Marjatta Palander (ks. esim. Mielikäinen–Palander 2014; Palander 2011, 2015). Palander (2011: 11) huomauttaa maallikoiden kielikäsitteiden tutkimisen tärkeydestä, sillä heidän kielitietoisuutensa vaikuttaa osin siihen, miten kieli muuttuu. Esimerkiksi kielellisten varianttien stigmatisoituminen eli negatiivinen leimautuminen voi ennen pitkää johtaa kyseisten varianttien katoamiseen.

2.2 Kielellisten asenteiden tutkimus

Suomessa murteisiin liittyvä asennetutkimus on tutkimusalana vielä melko nuori, sillä kielenulkoiset selitykset eivät ole kuuluneet pitkään vallinneeseen äännehistoriallisen tutkimuksen paradigmaan. Vasta sosiolingvistiksessä variaationtutkimuksessa William Labovin kehittämien metodien myötä pystyttiin analysoimaan suurkaupunkienkin kieltä kielenulkoisten muuttujien valossa. (Mielikäinen–Palander 2014: 15–17.) Labov osoitti myös kielimuotojen ja varianttien stigmatisoituvan eli leimautuvan negatiivisesti, jolloin jokin toinen muoto tai variantti nousi prestiisiasemaan, mikä osoitti kielellisten asenteiden merkityksen tärkeyden. (ks. Labov 1966/2006). Labovin menetelmien avulla Suomessa on toteutettu esimerkiksi Nykysuomalaisen puhekielen murros -tutkimushanke (Mielikäinen–Paunonen–Suojanen 1976), joka on luonut pohjan sitä seuranneille suomen kielen asenteita koskeville tutkimuksille. (Nuolijärvi 1986: 14). Myöhempää tutkimusta on tehty esimerkiksi Helsingin puhekielestä (Paunonen 1995 [1982], Nuolijärvi 1986), kaksikielisten helsinkiläisten kielellisestä identiteetistä (Paavola 1987), itä- ja eteläsuomalaisten murrekäsitteistä (Palander 2011) sekä murteen ja identiteetin suhteesta (Mantila 2004).

Tutkielmani kannalta on oleellista tarkastella myös oikeakielisyyteen pohjautuvia kieliassennetutkimuksia, sillä animaatio- ja kirjakielen toisena prestiisimuotona voidaan pitää kirjakieltä. Heikki Paunonen (1996: 544–545) on esittänyt artikkelissaan etenkin maallikkokielenkäyttäjien jakaneen pitkään vahvan käsityksen kielen jakamisesta ”oikeaan ja väärään” tai ”hyvään ja huonoon”. Hänen mukaansa syynä tälle oli kirjakielen saama valta-asema, jolloin sen merkitystä korostettiin muiden suomen kielen muotojen kuten puhekielen ja murteiden kustannuksella. Paunosen mukaan tämä käsitys vaikuttaa edelleen suomen kieltä puhuvien ihmisten kielikäsitteisiin ja -asenteisiin. Nykyisin oikeakielisyydestä käytetään yleensä termiä *kielenhuolto*, jossa ei ole samanlaista viittausta ”oikeanlaiseen” kielenkäyttöön (Rintala 2000).

Maija Saviniemen (2015) väitöskirja käsittelee toimitushenkilökunnan käsityksiä kielenhuoltoon ja sen diskursseihin liittyen. Useiden informanttien vastauksista käy ilmi, että mitä korkeampi koulutustaso on, sitä tärkeämpänä kielenhuolto pidetään. He yhdistävät korkean koulutustason myös myönteisiin kielenhuoltoasenteisiin useissa vastauksissa. Saviniemi huomauttaa myös, ettei kielellisiä asenteita voi selittää yksittäisillä muuttujilla, vaan niiden muodostumiseen vaikuttavat useat tekijät, kuten esimerkiksi koulussa opitut asiat ja ympäröivän yhteisön mielipiteet kielestä.

Sallamaari Kyllönen-Sara-aho (2017) on puolestaan tehnyt pro gradu -tutkielman suomea toisena kielenä puhuvien aikuisten pohjoiskarjalaisten havainnoista Pohjois-Karjalan murteesta. Useat tutkimuksen informantit kertoivat olevansa tietoisia murteisiinsa liitetyistä käsityksistä, kuten maalaisuudesta tai vähäisestä koulutuksesta.

2.3 Käsitteet

Mielikäisen ja Palanderin mukaan (2014: 257) prestiisillä tarkoitetaan kielitieteessä 'tavoiteltavuutta' ja 'arvostusta' kun puhutaan nimenomaan kielimuodoista tai kielenpiirteistä. Analysoimassani Prätikähiiret-animaatiosarjassa prestiisimuotoja ovat Stadin slangin ja yleispuhekielen yhdistelmä sekä kirjakieli.

Kielimuoto on jokin kielen alalaji, esimerkiksi murre tai kirjakieli (Mielikäinen–Palander 2014: 256). Tässä tutkielmassa tarkasteltavia kielimuotoja ovat murre, Stadin slangi, yleispuhekieli ja kirjakieli.

Kielitoimiston sanakirja antaa yleispuhekielelle (ks. myös Koivusalo 1979; Mielikäinen 1986) kaksi eri merkitystä: ”epämuodollinen puhutun kielen muoto, jossa ei ole leimallisia alueellisia tm. erityispiirteitä” ja ”puhuttu yleiskieli” (KS, s.v. yleispuhekieli). Taru Kolehmainen (2014: 22) täsmentää näitä kahta merkitystä; hänen mukaansa yleispuhekielelle tyypillistä ovat esimerkiksi sanojen tyypistyminen ja toisiinsa sulautuminen sekä lauserakenteen osittainen hajoaminen. Puhutulla yleiskielellä puolestaan tarkoitetaan hänen mukaansa kielimuotoa, jota käytetään ”virallisissa julkispuhunnan tilanteissa”.

Murteilla eli dialekteilla tarkoitetaan eri puhujaryhmille ominaisia kielimuotoja, jotka kattavat alueelliset, sosiaaliset ja idiolektikohtaiset erot (M. K.Suojanen – P. Suojanen 1982).

Stadin slangi on muista puhutuista suomen kielen muodoista eroava kielimuoto, jota on puhuttu Helsingissä 1800-luvun lopulta lähtien. Erottavia piirteitä ovat muun muassa äännerakenne sekä sanasto ja sen vierasperäisyys. (H. Paunonen – M. Paunonen 2000: 14–37.)

Stigmalla tarkoitetaan kielitieteessä jonkin variantin tai kielimuodon negatiivista leimautumista. Esimerkiksi tietyn murrevariantin käyttäminen voi luoda mielikuvan puhujan

kuulumisesta alempaan sosiaaliluokkaan tai olevan vähemmän koulutettu kuin valtaväestö.
(Labov 2006: 86.)

3 Tutkimuksen aineisto ja menetelmä

Esittelen tässä luvussa lyhyesti itse keräämäni aineiston sekä sen keruu- (3.1) ja analysointitavat (3.2). Prätkähiiret on yhdysvaltalainen 1990-luvulla valmistunut piirrossarja. Rick Ungarin luomassa sarjassa on 65 jaksoa, jotka on dubattu suomeksi Film & Cartoon Finlandin toimesta. Sarjaa on esitetty Suomessa MTV3-kanavalla vuosina 1994–1996, sekä uusintana vuosina 2007–2008. Sarjaa ei pidä sekoittaa samannimiseen vuoden 2006 spin offiin, jota on niin ikään esitetty MTV3-kanavalla. Vaikka päähahmot ovat pääosin samoja, juoni eroaa suuresti alkuperäisestä. (Wikipedia, s.v. Prätkähiiret.)

Prätkähiiret-sarja perustuu vahvasti hyvän ja pahan vastakkainasetteluun, ja jaksojen juonirakenteet ovat pitkälti samankaltaisia: sarjan sankarit, Marsista Maahan paenneet Prätkähiiret (Vinski, Moto, Turbo) taistelevat mekaanikkoystävänsä Santun kanssa heidän vihollisiaan plutolaisia vastaan ja yrittävät estää näiden suunnitelmien etenemisen useimmiten onnistuen siinä. Plutolaisista sarjan päähenkilöihin lukeutuvat Lalli Leipäjuusto sekä hänen kätyrinsä professori Nuikki ja Rasvanahka. Tapahtumat sijoittuvat Yhdysvaltojen Chicagoon. Sarjassa vierailevat plutolaiset sivuhahmot puhuvat usein murteellisesti, ja heidän toimintansa ja ulkomuotonsa luovat korostetun hölmön vaikutelman. Prestiisimuotoja käyttävät puolestaan Prätkähiiret ja Santtu sekä Lalli Leipäjuusto ja professori Nuikki.

3.1 Aineiston keruu

Käytän aineistonani YouTube-sivustolta löytyviä videotallenteita Prätkähiiret-animaatiosarjan jaksoista. Valitsin kvalitatiivisesti analysoitaviksi jaksoiksi nimenomaan sellaiset, joissa esiintyy erityisen paljon erilaisia murrepiirteitä ja kielimuotoja. Keräsin analysoidut repliikit Microsoft Access -ohjelmaan isoksi taulukoksi ja litteroin valitut kohdat edelleen tekstiaineistoksi. Litteroitavaksi valikoituivat sellaiset repliikit, joissa oli mielestäni nähtävissä paljon jonkin kielimuodon ominaispiirteitä. Esimerkit on jaoteltu prestiisimuotoihin ja stigmatisoituneisiin kielimuotoihin.

Esimerkkien yhteyteen on kirjattu lähdevideon tiedot, josta kyseinen esimerkki on otettu. Esimerkiksi K1J12 17:01 tarkoittaa ensimmäistä kautta, jaksoa kaksitoista, ja numeroin on merkitty videon kohta, josta repliikki alkaa. Lisäksi näiden tietojen perään on aina merkitty myös jakson virallinen nimi.

3.2 Menetelmä

En käyttänyt analyysissäni mitään tiettyä menetelmää tai metodia, vaan itse kehittämäni analysointitapaa. Edellä mainitulla tavalla loin analysoitavista repliikeistä taulukon, johon merkitsin jokaisesta seuraavat seikat: esiintyvän piirteen tyyppi, onko kyseessä äänne-/muotorakenne/sanastoperäinen variantti, esiintyvän piirteen stereotyyppisyys, puhetilanne, jossa piirre esiintyy, puhuvan hahmon nimi sekä mahdollisesti muita huomioita. Kolmesta jaksosta analysoitavia repliikkejä kertyi yhteensä 60. Käyn analyysiluvussa läpi kiinnostavimmat havainnot.

4 Aineiston analyysi

Käyn tässä luvussa läpi analyysin tulokset, jotka on jaoteltu prestiisimuotoihin (4.1) sekä stigmatisoituneisiin kielimuotoihin (4.2).

4.1 Prestiisimuodot

Animaatiosarjassa käytetty prestiisikielimuoto yhdistelee yleispuhekielen ja Stadin slangin aineksia, ja usein myös englannin kielen vaikutus näkyy puheessa englanninkielisinä sanoina, joista osa on saanut suomen kielen ääntämistä vastaavan puheasun. Tätä prestiisimuotoa käyttävät vain sankarit (Turbo, Vinski, Moto ja Santtu), joiden toiminnasta sarja antaa muutenkin positiivisen kuvan heidän voittaessaan älykkyydellään ja sankaruudellaan suurimman osan taisteluista. Heidän vastustajansa Lalli Leipäjuusto ja professori Nuikki ovat myös sarjan päähenkilöitä, mutta heidän puhumansa kielimuoto on kirjakielistä, joka niin ikään voidaan tulkita toisena prestiisimuotona. Heidänkin toiminnastaan saa yleensä vaikutelman, että he olisivat älykkäämpiä kuin toiset hahmot. Tämä heijastuu myös puheessa, sillä useiden kieliasennetutkimusten informantit ovat yhdistäneet ”oikeakielisyyden” älykkyyteen, sivistyneisyyteen tai korkeaan koulutustasoon (ks. Saviniemi 2015; Kyllönen-Sara-aho 2017). Sarjassa esiintyvät ja erityisesti vihollisten puolella taistelevat sivuhenkilöt puolestaan eivät käytä kumpaakaan prestiisimuotoa, vaan yhdistelevät erilaisia murteellisia variantteja keskenään ja esiintyvät yleensä vain yhdessä tai kahdessa jaksossa. Kielen ohella heidän toiminnastaan saa käsityksen, että he olisivat tyhmempiä ja alempiarvoisia kuin päähenkilöt ja he häviävätkin taistelut aina lopulta.

Käytän tässä työssä paljon aineistoesimerkkejä. Ne on numeroitu juoksevasti ja nimikoitu animaatiosarjassa esiintyvien hahmojen mukaan. Lisäksi esimerkkeihin on merkitty aineistolähteenä käytetyn jakson tiedot ja repliikkien esiintymiskohdat. Kaikkia prosodisia murrepiirteitä kuten puhenopeutta, intonaatiota tai äänensävyä ei ole huomioitu tässä tutkielmassa.

Esittelen seuraavaksi sarjan kahden eri prestiisimuodon ominaispiirteitä. Viidessä ensimmäisessä esimerkissä on selkeästi nähtävissä Stadin slangin vaikutus hahmojen puhetyylissä useimmiten sanastollisesti, välillä murrepiirteissä.

(1)

Vinski: tää juttu vaatii badii [bodya] sporttii ja tsemppistä.

(K1J12 17:01, Jäätävä vyöhyke)

Badii on partitiivimuotoinen sana, joka esiintyy Stadin slangin suursanakirjassa muodossa *bodi*. Se on lähtöisin englannin kielen sanasta *body*, joka tarkoittaa 'kehoa'. Sillä tarkoitetaan vahvaa ja lihaksikasta ihmistä sekä lihasvoimaa ja lihasta. *Sportilla* puolestaan tarkoitetaan 'urheilua' ja 'urheilullista' tai 'urheilua harrastavaa henkilöä'. *Tsemppis* on leikittelevä muoto sanasta *tsemppi*, jolla tarkoitetaan 'taistelumieltä'. (H. Paunonen – M. Paunonen 2000: 95, 1079, 1206.) *Tää* on *tämä*-pronominin pikapuhemuoto, joka esiintyy erityisesti eteläisen ja keskisen Suomen murteissa (Mielikäinen 1991: 26).

(2)

Vinski: hei tsiigatkaa!

(K1J12 11:24, Jäätävä vyöhyke)

(3)

Turbo: hei skidi me fiksataa tää jotenki.

(K1J12 11:16, Jäätävä vyöhyke)

Esimerkissä (2) esiintyvällä *tsiigaamisella* tarkoitetaan katsomista (H. Paunonen–M. Paunonen 2000: 1209). *Skidi* tarkoittaa 'pikkulasta' tai 'pienikokoista', ja *fiksaamisella* puolestaan tarkoitetaan tässä yhteydessä asioiden kuvaannollista 'järjestämistä' ja 'korjaamista' (H. Paunonen – M. Paunonen 2000: 194, 1005).

(4)

Santtu: c'mon kundit! ilmiselvä ansa!

(K2J11 10:11, Motocrossloukku)

Kundilla tarkoitetaan 'poikaa' tai 'miestä' (H. Paunonen – M. Paunonen 2000: 507).

(5)

Turbo: nyt ei kuitenkaan voida muuta ku mennä baanalle.

(K1J12 13:04, Jäätävä vyöhyke)

Ku on *kun*-sanana pikapuhemuoto, ja *baana* tarkoittaa kyseisen repliikin kontekstissa 'katua' tai 'ajotietä' (H. Paunonen – M. Paunonen 2000: 70).

Seuraavaksi käyn läpi viisi esimerkkiä sarjassa käytetystä toisesta prestiisimuodosta, joka on kirjakielistä ja tyyliiltään useimmiten muodollista. Esimerkeissä kielenkäyttöä voi luonnehtia kirjakieliseksi ja tyyliiltään normitetun asiatyylliseksi. Muodollista kirjakielisyyttä kuvastavat muun muassa kohteliaat puhuttelut kuten ”saanen esitellä”, ”hyvät konnat” ja ”teidän brutaalisuutenne”.

(6)

Lalli Leipäjuusto: lumi-imurit toimivat täydellisesti keräten ja pakaten maan valkoisen kullan lähetettäväksi Pluto-planeetalle.

(K1J12 1:55, Jäätävä vyöhyke)

(7)

LL: ja nyt, koska pahaa ei ole koskaan liikaa, saanen esitellä vahvistuksemme, Riivaajat nimeltään.

(K2J11 12:58, Motocrossloukku)

(8)

LL: hyvät konnat, käynnistäkää koneenne. on ilmennyt ongelmia ääntenlaskennassa.

(K2J11 2:59, Motocrossloukku)

(9)

Professori Nuikki: voi kyllä he oppivat teidän brutaalisuutenne.

(K1J12 5:14, Jäätävä vyöhyke)

(10)

LL: ja sitten kun kaikki maapallon vedet ovat hallussani, presidentit rukoilevat minua ottamaan luonnonrikkautensa vastineeksi vesitilkasta.

(K1J12 14:01, Jäätävä vyöhyke)

4.2 Stigmatisoituneet kielimuodot

Tässä luvussa käyn läpi sivuhahmojen kielessä esiintyviä murteellisia variantteja. Kaikista esimerkeistä löytyy aineksia useammasta murrealueesta. Tutkielman tarkoituksena ei kuitenkaan ole analysoida, mitä murteita sarjassa puhutaan, vaan antaa suuntaa, mille murrealueelle kyseiset variantit voisi paikantaa. Sarjassa ei ole mielestäni yritetty imitoida mitään tiettyjä murteita, vaan repliikkeihin on poimittu variantteja eri murrealueilta.

(11)

Tuiskumestari: ihanan kylmä päivä tännää.

(K1J12 6:30, Jäätävä vyöhyke)

Sanassa *kylmä* on havaittavissa svaa-vokaali eli välivokaali, joka on savolaismurteille tyypillinen. Sanassa *tännää* ilmenee yleisgemiaatiota, eli konsonantin kahdentumista, jonka voi myös liittää savolaismurteisiin. (Rapola 1969: 135, 137).

(12)

Tuiskumestari: tokkiinsa! ennätyspakkassii! ja lumipyryjä! tiältä pessee!

(K1J12 7:21, Jäätävä vyöhyke)

Stereotyyppinen *tokkiinsa*-ilmaisu, jonka mm. Kotuksen etymologinen sanakirja yhdistää savolaismurteisiin (SES, s.v. tokkiin). Havaittavissa on jälleen yleisgemiaatiota sanassa

pessee ja itämurteiden erikoisgemaatiota sanassa *ennätyspakkassii*. Sanassa *tiältä* on puolestaan kyse AA:n diftongiutumuksesta. (Rapola 1969: 135–137.)

(13)

Tuiskumestari: tämän päivän ennuste lupaa kyllä ehdottomasti rankkaa sadetta joten kannattanee kyllä varrautua ehdottomasti sontsaa ynnä muuta tämmössii.

(KIJ12 6:59, Jäätävä vyöhyke)

Päevä-sanassa on kyse diftongien redusoitumisesta. Sanoissa *kannattanee* ja *varrautua* on kyse yleisgemaatiosta, kun taas sanassa *tämmössii* on kyse itämurteiden erikoisgemaatiosta. (Rapola 1969: 135–136.) *Sontsa* on puhekielinen variantti sateenvarjolle.

(14)

Katku Löyhkälä: hyvä vedätys Käry!

(K2J11 9:30, Motocrossloukku)

Yleiskielen *d*:n vastineena yksitäräinen *r*, joka on hämäläismurteille tyypillinen (Kettunen 1930b: 19).

(15)

Käry Löyhkälä: haluukko nää revanssin?

(K2J11 9:32, Motocrossloukku)

Tk-yhtymän assimilaatio – eli muuttuminen muotoon *kk* – viittaa yhdessä *nää*-sanan kanssa stereotyyppiseen Oulun murteeseen, vrt. ”pelekääkkö nää”. (Pääkkönen 1994)

(16)

Katku Löyhkälä: viimeks ku ne rökitti meiđät ni meit iski hirvee [epäselvää] ja me lihottii viiskyt kiloo kumpanenki nääs niiku menisin sanomaa.

(K2J11 7:55, Motocrossloukku)

Repliiikissä on havaittavissa osalle hämäläismurteita vanhastaan tyypillinen *d:n* vastine, yksitäreinen *r* (Kettunen 1930b: 19) sekä erityisesti Tampereen seudun murteeseen yhdistetty täytesana *nääs*.

5 Päätelmät ja lopuksi

Alkuperäinen tarkoitukseni oli tehdä tutkielma, jossa tarkastelen Prätikähiiret-sarjan puhutuissa kielimuodoissa esiintyviä stigmatisoituneita ja pejoratiivistuneita eli negatiivisesti leimautuneita piirteitä. Ongelmallisen tästä tutkimuksesta teki se, ettei leimautuneita murrepiirteitä ole tutkittu tarpeeksi, ja lisähaastetta toi tarkoitukseni tutkia niitä 1990-luvun kontekstissa. Olisi ollut mielenkiintoista saada selville, olivatko tutkimani piirteet negatiivissävyytteisiä sarjan dubbauksen ja esittämisen aikaan. Päädyin kuitenkin analysoimaan kielimuotoja prestiisi ja muut muodot -vastakkainasettelulla, mikä on lähellä alkuperäistä ajatusta. Sarjassa oli mielestäni alusta asti läsnä selkeä jaottelu erilaisten kielimuotojen välillä: älykkäiden päähahmojen prestiisimuodot ja typerinä esitettyjen sivuhahmojen selkeästi murteellisemmat kielimuodot.

Tämä samainen jaottelu on nähtävillä analyysin tuloksista: sarjan prestiisimuotoja ovat yleispuhekielellisten ja Stadin slangin elementtejä yhdistelevä kielimuoto sekä kirjakielinen, muodollinen kielimuoto. Muut sarjan kielimuodot yhdistelevät eri murrealueiden piirteitä keskenään ja poikkeavat selvästi prestiisimuodoista.

Pelkästä murrepiirteiden käytöstä ei voi tehdä yleistyksiä esimerkiksi hahmon luonteesta, älykkyydestä tai kouluttautuneisuudesta, mutta se voi vaikuttaa syntyneisiin mielikuviin. Mielestäni hahmojen käyttäytyminen ja ulkonäkö ovat kaksi isointa tekijää, jotka vaikuttavat tällaisten mielikuvien muodostumiseen. Sankarilliset päähenkilöt esitetään positiivisessa valossa, ja Stadin slangi korostaa heidän kovan tyypin imagoaan, johon kuuluvat hodarit, moottoripyörät eikä vähiten koko maailman pelastaminen. Samaten heidän päävastustajansa, Lalli Leipäjuusto ja professori Nuikki, esitetään jossain määrin positiivisessa valossa. Vaikka he eivät kovinkaan usein onnistu voittamaan Prätikähiiriä älyllään, ei heitä silti ole kuvattu mielestäni mitenkään vähempiarvoisina, vaan nimenomaan heidät esitetään paljon sivistyneempinä ja älykkäämpinä kuin muut sarjassa nähtävät plutolaiset oliot.

Parin jakson välein vaihtuvat sivuhahmot on esitetty ikään kuin toiminnan välineinä, jotka vain sattuvat olemaan sarjassa tapahtumien etenemisen ja huumoriarvon vuoksi. He häviävät aina taistelut ja ovat usein merkillisen näköisiä, pahanhajuisia tai muuten vain hieman hidasälyisempiä kuin muut. En tiedä onko sarjan suomentajien alkuperäisenä tarkoituksena ollut korostaa tätä vaikutelmaa nimenomaan stereotyyppisillä murrepiirteillä negatiivisessa valossa, mutta sellainen vaikutelma itselleni jäi.

Katsoin suurimman osan sarjan jaksoista nopealla tahdilla syksyn aikana, ja mielestäni prestiisimuodot tulivat hyvin esille kaikissa katsomissani jaksoissa; aineiston suppeuden vuoksi (kolme jaksoa) tutkielmani tuloksista tuskin voi tehdä minkäänlaisia yleistyksiä koko animaatiisarjan laajuisesta murteiden käytöstä.

Tutkimukseni kuitenkin voi innostaa lukijoitaan kiinnittämään huomiota lapsille ja nuorille esitettäviin kielimuotoihin ja niiden esitystapoihin. Toivoisinkin, että jatkossa esimerkiksi murteentutkimusta voitaisiin kohdistaa yhä enemmän myös nuorempiin kielenkäyttäjiin ja heidän kuluttamaansa materiaaliin. Tulevaisuudessa jatkotutkimus voisi siis esimerkiksi suuntautua yksilöihin, jotka ovat katsoneet Prätkähiiret-animaatiisarjaa tai muita murteellisia kielimuotoja käyttäviä lasten- ja nuortenohjelmia kasvaessaan, ja tutkimus keskittyisi heille syntyneiden mielikuvien purkamiseen ja analysoimiseen.

Lähteet

Aineslähteet

Prätkähiiret-animaatiosarjan YouTube-palveluun Pallinaama-nimiselle kanavalle ladattuja jaksoja.

Pallinaama. 2023. *Prätkähiiret Marsista (FullHD) – K2J11 (24) – Motocrossloukku*.

YouTube-video, 19:52, 29.1.2023. Viitattu 29.12.2023.

Saatavissa: <https://www.youtube.com/watch?v=Q9hYhiUDc-M>.

Pallinaama. 2023. *Prätkähiiret Marsista (FullHD) – K1J12 (12) – Jäätävä vyöhyke*.

YouTube-video, 19:55, 17.1.2023. Viitattu 29.12.2023.

Saatavissa: <https://www.youtube.com/watch?v=qjvSOfpKOYE>.

Pallinaama. 2023. *Prätkähiiret Marsista (FullHD) – K1J9 (9) – Katukorpit*.

YouTube-video, 19:53, 14.1.2023. Viitattu 29.12.2023.

Saatavissa: <https://www.youtube.com/watch?v=9uV-8x0k5kU>.

Tutkimuskirjallisuus

Grootaers, Willem A. 1999. The discussion surrounding the subjective boundaries of dialects.

– *Handbook of perceptual dialectology* 1: s. 3-7. Toim. Dennis R. Preston. John

Benjamins Publishing Company, Amsterdam.

Juutinen, Iina 2019. *Savolaismurteen illuusio Antti Heikkisen romaanissa Pihkatappi. Kolmen*

foneettisen piirteen tarkastelua. [Verkkodokumentti.] Pro gradu -tutkielma. Turun

yliopiston humanistinen tiedekunta. URN: <https://urn.fi/urn:nbn:fi-fe2019112243762>.

Kettunen, Lauri 1930a. *Suomen murteet 1. Murrenäytteitä*. SKST 188. SKS, Helsinki.

— 1930b. *Suomen murteet 2. Murrealueet*. SKST 188. SKS, Helsinki.

- Koivusalo, Esko 1979. Mitä on yleiskieli? – *Virittäjä* 83:3, s. 216–222. [Verkkolehti.]
Kotikielen Seura, Helsinki. Viitattu 26.12.2023. Saatavissa:
<https://journal.fi/virittaja/article/view/37113>.
- Kolehmainen, Taru 2014. *Kielenhuollon juurilla. Suomen kielen ohjailun historiaa*.
Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 174. SKS, Helsinki.
- Kurki, Tommi 2021. Salienssi, subjektiivinen etäisyys ja paikannusten tarkkuus.
Kansandialektologisia havaintoja lounaissuomalaisesta puhetavasta. – *Sananjalka* 63,
s. 7–30. [Verkkolehti.] Suomen Kielen Seura, Turku. DOI:
<https://doi.org/10.30673/sja.102866>.
- KS = *Kielitoimiston sanakirja*. 2022. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 35.
Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. [Verkkojulkaisu.] Jatkuvasti päivitettävä
julkaisu. Päivitetty 10.11.2022. Saatavissa: <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/>.
- Kyllönen-Sara-aho, Sallamaari 2017. *Pohjoiskarjalaisten S2-puhujien murrehavainnot ja
käsitukset aluemurteen opettamisesta*. [Verkkodokumentti.] Pro gradu -tutkielma. Itä-
Suomen yliopiston filosofinen tiedekunta. URN: <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20171140>.
- Labov, William 2006 [1966]. *The social stratification of English in New York City*. Toinen,
uudistettu painos. Cambridge University Press, Cambridge.
- Mantila, Harri 2004. Murre ja identiteetti. – *Virittäjä* 108:3, s. 322–346. [Verkkolehti.]
Kotikielen Seura, Helsinki. Viitattu 14.3.2024. Saatavissa:
<https://journal.fi/virittaja/article/view/40346>.
- Mielikäinen, Aila 1986. Nykysuomen murtuvat murrerajat. – *Kielikello* 2/1986. [Verkkolehti.]
Kotimaisten kielten keskus, Helsinki. Viitattu 26.12.2023. Saatavissa:
<https://www.kielikello.fi/-/nykysuomen-murtuvat-murrerajat#wrapper>

- Mielikäinen, Aila 1991. *Murteiden murros. Levikkikarttoja nykypuhekielen piirteistä.* Jyväskylän yliopiston Suomen kielen laitoksen julkaisuja 36. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Mielikäinen, Aila – Palander, Marjatta 2014. *Miten suomalaiset puhuvat murteista? Kansanlingvivistinen tutkimus metakielestä.* SKS, Helsinki.
- Mielikäinen, Aila – Paunonen, Heikki – Suojanen, Matti 1976. *Nykysuomalaisen puhekielen murroksen tutkimus. Esitutkimusraportti.* Valtion humanistinen toimikunta, Helsinki.
- Nuolijärvi, Pirkko 1986. *Kolmannen sukupolven kieli. Helsinkiin muuttaneiden suurten ikäluokkien eteläpohjalaisten ja pohjoissavolaisten kielellinen sopeutuminen.* SKS, Helsinki.
- Paavola, Liisa 1987. *Talar ni svenska vai puhunko suomea? Kaksikielisen helsinkiläisen kielellinen identiteetti ja valintatilanteet.* Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- Palander, Marjatta 2011. *Itä- ja eteläsuomalaisten murrekäsitykset.* SKS, Helsinki.
- Palander, Marjatta 2015. Rajakarjalaistaustaisten ja muiden suomalaisten mielikuvia Karjalasta. – *Virittäjä* 119:1, s. 34–66. [Verkkolehti.] Kotikielen Seura, Helsinki. Viitattu 28.12.2023. Saatavissa: <https://journal.fi/virittaja/article/view/41260>.
- Paunonen, Heikki 1995 [1982]. *Suomen kieli Helsingissä. Huomioita Helsingin puhekielen historiallisesta taustasta ja nykyvariaatiosta.* Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Paunonen, Heikki 1996. Suomen kielen ohjailun myytit ja stereotypiat. – *Virittäjä* 100:4, s. 544–555. [Verkkolehti.] Kotikielen Seura, Helsinki. Viitattu 28.12.2023. Saatavissa: <https://journal.fi/virittaja/article/view/38912>.
- Paunonen, Heikki – Paunonen, Marjatta 2000. *Tsennaaks Stadii, bonjaaks slangii. Stadin slangin suursanakirja.* WSOY, Helsinki.

- Pääkkönen, Matti 1994. *Oulun seudun murrekirja*. SKS, Helsinki.
- Preston, Dennis R. 1982. Perceptual dialectology. Mental maps of United States dialects from a Hawaiiin perspective. – *Working Papers in Linguistics* 14:2, s. 5–49. University of Hawaii at Manoa.
- Rapola, Martti 1969. *Johdatus Suomen murteisiin*. Kolmas painos. Tietolipas 4. SKS, Helsinki.
- Rensink, W.G. 1999. Informant classification of dialects. – *Handbook of perceptual dialectology* 1: s. 3-7. Toim. Dennis R. Preston. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.
- Rintala, Päivi 2000. Oikeakielisyydestä kielenhuoltoon. – *Kielikello* 1/2000. [Verkkolehti.] Kotimaisten kielten keskus, Helsinki. Viitattu 28.12.2023. Saatavissa: <https://www.kielikello.fi/-/oikeakielisyydesta-kielenhuoltoon>.
- Räsänen, Maaret – Palander, Marjatta 2015. Kansandialektologinen testi murrepiirteiden keskinäisestä murteellisuusjärjestyksestä. – *Virittäjä* 119:1, s. 4–33. [Verkkolehti.] Kotikielen Seura, Helsinki. Viitattu 2.12.2023. Saatavissa: <https://journal.fi/virittaja/article/view/41515/14731>.
- Saviniemi, Maija 2015. *On noloa, jos ammattilaiset tekevät tökeröitä kielioppivirheitä. Toimitushenkilökunnan kielenhuoltotiedot, -käytännöt ja -diskurssit*. [Verkkodokumentti.] Väitöskirjatutkielma. Oulun yliopiston tutkijakoulu. URN: <http://urn.fi/urn:isbn:9789526207773>.
- SES = *Suomen etymologinen sanakirja*. 2023. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 72. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. [Verkkojulkaisu.] Jatkuvasti päivitettävä julkaisu. Päivitetty 5.12.2023. Saatavissa: <https://kaino.kotus.fi/ses/>.
- SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SKST = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia.

Suojanen, Matti Kalevi – Suojanen, Päivikki (toim.) 1982. *Sosiolingvistiikan näkymiä*.

Gaudeamus, Helsinki.

Vaattovaara, Johanna 2009. *Meän tapa puhua. Torniolaakso pellolaisnuorten subjektiivisena paikkana ja murrealueena*. SKS, Helsinki.

Väisänen, Anita 2013. *Kiäk! Ankkalinnan savon ja autenttisen savon vertailua viiden murrepiirteen avulla*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston humanistinen tiedekunta.

Weijnen, Antonius A 1999. On the value of subjective dialect boundaries. – *Handbook of perceptual dialectology* 1: s. 131-133. Toim. Dennis R. Preston. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.

Wiik, Kalevi 2006. *Sano se murteella. Minkälaisia suomen murteet ovat ja missä niitä puhutaan?* Pilot-kustannus, Tampere.

Wikipedia, Vapaa tietosanakirja: Prätkähiiret. [Verkkodokumentti.] Päivitetty: 9.5.2023.

Viitattu 28.12.2023. Saatavissa:

<https://fi.wikipedia.org/wiki/Pr%C3%A4tk%C3%A4hiiret>.